

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ АГРОТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
КАФЕДРА САДОВО-ПАРКОВОГО ТА ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Підпис здобувача ВО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ОС «МАГІСТР»

на тему: **Мисливське значення, видовий склад та чисельність хижих ссавців (*Carnivora*) на території лісових господарств ДП «Ліси України» Північного лісового офісу (Сумська область)**

Виконав: студент 2м курсу
спеціальності
205 «Лісове господарство»
(шифр і назва спеціальності)

Шаповал Андрій Сергійович
(прізвище та ініціал студента)

Керівник професор Мельник Т.І.
(прізвище та ініціали)

Рецензент Професор Подгаєцький А.А.
(прізвище та ініціали)

Суми – 2024

АНОТАЦІЯ

Шаповал А. С. Мисливське значення, видовий склад та чисельність хижих ссавців (*Carnivora*) на території лісових господарств ДП «Ліси України» Північного лісового офісу (Сумська область). Кваліфікаційна робота освітнього рівня – магістр, на правах рукопису. Спеціальність – 205 Лісове господарство. Суми, 2024.

Мисливське господарство відіграє важливу роль у збереженні природного середовища та регулюванні популяцій тварин. Однак, зростаючий тиск антропогенного фактора, втрата природних біотопів та зміни клімату ставлять під загрозу стійкість мисливських екосистем.

В сучасних умовах нагальною є необхідність вивчення стану популяцій мисливських видів, а також впровадження сучасних біотехнічних заходів для забезпечення сталого управління цим господарством. За допомогою сучасних технологій та інновацій можна досягти балансу між потребами мисливців та збереженням природного середовища. За таких умов надзвичайно важливим, на нашу думку, є детальний аналіз популяції ключових мисливських видів, визначення їхньої динаміки та вплив на екосистему, а також можливості використання біотехнологій для оптимізації управління популяціями та збереження біорізноманіття.

Магістерська робота присвячена вивченню біоекологічних особливостей та аналіз чисельності мисливських хижих тварин в лісових угіддях лісових господарств Північного офісу ДП Ліси України Сумської області. **Об'єктом досліджень** є процеси функціонування мисливської фауни хижих ссавців на території Сумської області. Предметом досліджень є особливості динаміки поширення хижих мисливських тварин на території Сумської області.

Для досягнення зазначеної мети було проведено дослідження чисельності та розподілу мисливських видів хижих ссавців на території лісових угідь Сумської області, а також вивчали динаміку чисельності угруповань мисливських тварин. Були використані мисливсько-господарські (для виявлення мисливських ресурсів та визначення якості мисливських угідь), зоологічні (для обліку чисельності мисливських видів ссавців на території господарства), екологічні (для виявлення взаємозв'язків мисливської фауни у лісових біогеоценозах), математико-статистичні (для обробки отриманих результатів) методи. Дослідження проводилися на основі бази даних Держкомстату України. Обробку даних проводили за допомогою комп'ютерного забезпечення MS Excel.

В результаті проведених досліджень було встановлено, що група мисливських хижих тварин складається з 15 видів, серед яких найбільш чисельною є родина Куницеві (8 видів), на другому місці Псові (4 види) на третьому – Котові (2 види) і одним видом представлена родина Ведмедеві.

Хижі ссавці мисливської групи в лісових угіддях Сумської області за останні три роки представлені родинами Псові та Куницеві. Найбільша чисельність відмічена у лисиці звичайної, борсука звичайного та куниці лісової. Ведмедеві і Котові до статистичних відомостей не потрапили, що свідчить про їх мало чисельність або повну відсутність. Серед досліджуваної фауни два види внесено до Червоної книги України, а саме горностай та видра європейська.

Ключові слова: *мисливська фауна, хижі тварини, динаміка популяцій, чисельність виду*

ABSTRACT

Shapoval A. S. Hunting value, species composition and number of carnivorous mammals (Carnivora) on the territory of forestry of the State Enterprise "Forests of Ukraine" of the Northern Forest Office (Sumy region). Qualification work of educational level - master's degree, in the form of a manuscript. Specialty - 205 Forestry. Sumy, 2024.

Hunting plays an important role in preserving the natural environment and regulating animal populations. However, the growing pressure of anthropogenic factors, loss of natural habitats and climate change threaten the sustainability of hunting ecosystems.

In modern conditions, there is an urgent need to study the state of populations of game species, as well as to introduce modern biotechnical measures to ensure sustainable management of this economy. With the help of modern technologies and innovations, it is possible to achieve a balance between the needs of hunters and the preservation of the natural environment. In such circumstances, we believe that it is extremely important to analyze in detail the population of key game species, determine their dynamics and impact on the ecosystem, as well as the possibility of using biotechnology to optimize population management and conserve biodiversity.

The master's thesis is devoted to the study of bioecological features and analysis of the number of hunting predators in the forest lands of the forestry enterprises of the Northern Office of the State Enterprise Forests of Ukraine in Sumy region. The object of research is the processes of functioning of the hunting fauna of carnivorous mammals in the territory of Sumy region. The subject of the research is the peculiarities of the dynamics of the distribution of predatory game animals in the territory of Sumy region.

To achieve this goal, we studied the number and distribution of game species of carnivorous mammals in the forest lands of Sumy region, as well as the dynamics of the number of game animal communities. Hunting and management (to identify hunting resources and determine the quality of hunting grounds), zoological (to record the number of game mammal species on the territory of the farm), ecological (to identify the relationship of game fauna in forest biogeocenoses), mathematical and statistical (to process the results) methods were

used. The research was conducted on the basis of the State Statistics Committee of Ukraine database. The data were processed using MS Excel software.

As a result of the research, it was found that the group of hunting predators consists of 15 species, among which the most numerous is the *Mustelidae* (8 species), the second place is occupied by *Canidae* (4 species), the third - by *Felidae* (2 species) and one species is represented by the *Ursidae*. Predatory mammals of the hunting group in the forest lands of Sumy region over the past three years are represented by the *Canidae* and *Mustelidae*. The largest numbers were recorded for the common fox, common badger and forest marten. *Ursidae* and *Felidae* were not included in the statistical data, which indicates that they are small in number or completely absent. Among the studied fauna, two species are listed in the Red Data Book of Ukraine, namely the ermine and the European otter.

Key words: *game fauna, predatory animals, population dynamics, species abundance mustard cultivation technology*

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. МИСЛИВСЬКЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ХИЖИХ ССАВЦІВ (<i>CARNIVORA</i>) В УКРАЇНІ	8
1.1. Загальна характеристика групи хижих мисливських тварин	8
1.2. Особливості харчування та біоценотична роль хижаків	11
1.3. Особливості полювання та відстрілу хижих тварин	12
РОЗДІЛ 2. УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	14
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ	18
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	36
ДОДАТОК	40

ВСТУП

Актуальність роботи. Мисливське господарство відіграє важливу роль у збереженні природного середовища та регулюванні популяцій тварин. Однак, зростаючий тиск антропогенного фактора, втрата природних біотопів та зміни клімату ставлять під загрозу стійкість мисливських екосистем.

В сучасних умовах нагальною є необхідність вивчення стану популяцій мисливських видів, а також впровадження сучасних біотехнічних заходів для забезпечення сталого управління цим господарством. За допомогою сучасних технологій та інновацій можна досягти балансу між потребами мисливців та збереженням природного середовища [30]. За таких умов надзвичайно важливим, на нашу думку, є детальний аналіз популяції ключових мисливських видів, визначення їхньої динаміки та вплив на екосистему, а також можливості використання біотехнологій для оптимізації управління популяціями та збереження біорізноманіття.

Метою досліджень є вивчення біоекологічних особливостей та аналіз чисельності мисливських хижих тварин в лісових угіддях лісових господарств Північного офісу ДП Ліси України Сумської області.

Об'єктом досліджень є процеси функціонування мисливської фауни хижих ссавців на території Сумської області

Предметом досліджень є особливості динаміки поширення хижих мисливських тварин на території Сумської області.

Для досягнення зазначеної мети визначено такі основні **завдання дослідження:**

- 1) Провести дослідження чисельності та розподілу мисливських видів хижих ссавців на території лісових угідь Сумської області.
- 2) Вивчити динаміку чисельності угруповань мисливських тварин.

Методи дослідження: мисливсько-господарські (для виявлення мисливських ресурсів та визначення якості мисливських угідь), зоологічні (для обліку чисельності мисливських видів ссавців на території

господарства), екологічні (для виявлення взаємозв'язків мисливської фауни у лісових біогеоценозах), математико-статистичні (для обробки отриманих результатів) методи. Дослідження проводилися на основі бази даних Держкомстату України. Обробку даних проводили за допомогою комп'ютерного забезпечення MS Excel.

Практичне значення досліджень. Висновки та рекомендації можуть бути використані для більш глибокого розуміння процесів функціонування популяцій мисливських видів тварин Сумської області

Апробація результатів дослідження проводилася під час наукових семінарів, круглих столів, студентських наукових конференцій (додаток А).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (35 найменувань) та 1 додаток. Загальний обсяг роботи – 40 сторінок комп'ютерного тексту, містить рисунки, таблиці та графіки.

РОЗДІЛ 1

МИСЛИВСЬКЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ХИЖИХ ССАВЦІВ (*CARNIVORA*) В УКРАЇНІ

1.1. Загальна характеристика групи хижих мисливських тварин

Мисливські природні ресурси – це мисливські тварини, вольерна дичина, підсадна дичина, продукти їхньої життєдіяльності, які знаходяться в межах мисливських угідь, продукція полювання та мисливські трофеї, які використовуються або можуть бути використанні в процесі ведення мисливського господарства (зокрема, в частині їх охорони, використання та відтворення, розвитку мисливського собаківництва, з урахуванням обмежень, визначених законодавством).

Завданнями мисливського господарства є: 1) охорона, використання та відтворення мисливських природних ресурсів; 2) збереження, використання та відтворення середовища їх перебування; 3) надання послуг мисливцям щодо здійснення полювання; 4) розвиток мисливського собаківництва; 5) створення та підтримка в належному стані мисливської інфраструктури.

Обсяг фауни хижих У фауні України ряд хижих (*Carnivora*) представлений 2 підрядами – котячими (*Feloidaei*), з єдиною родиною (*Felidae*) та псовими (*Canoidae*), що обіймає родину *Canidae* та інфраряд арктоїдей (*Arctoidea*). Останні включають ведмедів (*Ursidae*), тюленів (*Phocidae*) та куничних (*Mustelidae*) [11].

Поділ традиційного ряду *Carnivora* на ряди наземних хижих (*Fissipedia*) та ластоногих (*Pinnipedia*) [12] зараз не визнається [9, 35]. Загальний обсяг аборигенної фауни, зареєстрованої на початок ХХ ст., складає 18 видів, з яких один вид (росомаха) повністю зник з території України [1], а інформація про наявність ще одного виду (тюлень) вкрай непевна.

Натомість, в результаті реалізації програм з покращення мисливських угідь в Україні та прилеглих країнах успішно акліматизовано три види хижих з трьох різних родин – собаку єнотовидного (*Nyctereutes procyonoides*, Canidae), єнота-полоскуна (*Procyon lotor*, *Procyonidae*) та норку американську (*Mustela vison*, *Mustelidae*) [23]. Останніми роками на півдні України з'явився шакал (*Canis aureus*, *Canidae*), що розселився в результаті природного розширення ареалу з Балкан [25]. Окрім цього, у фауні України є свійські двійники аборигенних видів – кіт (*Felis catus*) та собака (*Canis familiaris*), роль яких у функціонуванні природних систем часом стає визначальною і які у деяких випадках утворюють гібриди з дикими видами (див. відповідні нариси).

Ряд Хижі (*Carnivora*). Характеристика родин

Родина котів (*Felidae*) представлена у сучасній фауні України трьома видами – аборигенними риссю (*Lynx lynx*) та лісовим котом (*Felis silvestris*) і адвентивним котом свійським (*Felis catus*). Стан популяцій аборигенних видів є загрозливим [12], і обидва вони внесені до Червоної книги України (1994) та додатків до Бернської конвенції.

Родина псові (*Canidae*) у фауні України представлена 3 дикими видами та трьома адвентивними. До перших належать вовк, лис звичайний і лис-корсак, до других – собака свійський, шакал та єнотовидний собака. У червоній книзі України група не представлена жодним видом, згідно з додатками до Бернської конвенції, на охорону заслуговує вовк (*Canis lupus*), стан популяцій якого в Україні є задовільним, і цей вид, як і всіх інших представників родини (за винятком корсака) можна вважати такими, що знаходяться в стані біологічного прогресу. До Бернських списків рекомендується корсак, представлений в Україні (=Європі) маргінальними поселеннями.

Родина ведмежих (*Ursidae*). Єдиний вид цієї родини є найкрупнішим представником ряду у фауні Європи. Його статус «мисливського» виду в Україні привів до того, що ареал скоротився за останні сторіччя у кілька

разів. Поліська популяція практично зникла (Жила 1996), і тепер ареал виду обмежений прикарпатськими областями, однак і тут популяція виду знаходиться від сильним пресом мисливців. Наведений у експертній довідці ряд цифр, що відбивають багаторічні зміни чисельності карпатської популяції в Україні (1968 – 1236 екз., 1974 – 1135, 1978 – 973 екз.) варто продовжити цифрою, що наводиться в «Статистичному бюлетені Держкомстату України» за 2017 р. – 396 екз. Видно, що за 30 останніх років чисельність ведмедя в Україні скоротилась у 3,12 рази, тобто щороку популяція втрачає з різних причин 28 особин. При збереженні цієї прогресії і статусу «мисливського виду» ведмідь зникне з території України вже через 12 років [7].

Родина тюленячих (*Phocidae*). Представлена єдиним у понтичному басейні видом (*Monachus monachus*), останні достовірні знахідки (заходи) якого в води України датовані 50-ми роками, а свідків репродуктивних угруповань виду і не лишилось. Повідомлення про зустрічі тюленя-монаха в водах України³² в більшості випадків напевно пов'язані з реєстрацією морських котиків, дюжина яких ще в кінці 80-х років втекла з кінозйомочних і дослідних лабораторій, розташованих у Криму [5, 6].

Родина куницевих (*Mustelidae*). Найбагатша за видовим складом та «найчервоніше» група хижих ссавців. У аборигенній фауні представлена 11 (з 18 наявних) видами 6 родів: куниць (*Martes*, 2 sp.), росомах (*Gulo*, 1 sp.), тхорів (*Mustela*, 6 sp.), перегузнь (*Vormela*, 1 sp.), борсуків (*Meles*, 1 sp.) та видр (*Lutra*, 1 sp.). Цей список був доповнений американським тхором *Mustela vison*, якого за велику схожість з норкою назвали «норкою американською» [7, 9].

В найгіршому стані знаходяться популяції найкрупніших видів, що активно переслідуються людиною як конкуренти і як мисливські звірі [4] – росомаха (зникла на межі 19/20 ст. 33), видра (ЧКУ, II кат.), борсук (ЧКУ, II кат.). Не кращий стан популяцій інших видів, зокрема хижих зі степового

фауністичного ядра [11] – перегузні (ЧКУ, II кат.) і тхора світлого (ЧКУ, III кат.).

Програма з покращання мисливських угідь шляхом заміни аборигенної норки американським пухнастішим двійником привела до згасання популяції цього виду, що тепер має всі можливі охоронні категорії.

1.2. Особливості харчування та біоценотична роль хижаків

Хижакі переробляють до 40% біомаси рослиноїдних форм. В умовах лісового біогеоценозу всі хребетні тварини мають бути віднесені до кормових ресурсів хижаків. Масовими кормами для хижаків слугують земноводні, комахоїдні птахи, мишоподібні гризуни тощо.

До основних споживачів земноводних слід віднести насамперед енотовидного собаку, борсука, лисицю, деяких дрібних куницевих. Частота зустрічальності цього корму в їжі перерахованих видів до 30%, Загалом земноводні в харчуванні хижаків відіграють ніби допоміжну роль і використовуються в період низької чисельності мишоподібних гризунів.

Певна група хижаків спеціалізується на харчуванні птахами, які можуть бути для них як основним, так і допоміжним кормом. Дрібні кунові (ласка, горностаї, лісова куниця тощо) у період низької чисельності мишоподібних гризунів переключаються на гороб'ячих птахів, знищуючи поряд із дорослими птахами і пташенят, і кладки яєць. Велику кількість різних птахів ловлять лисиці й борсуки, переважно в гніздовий період, найчастішою жертвою при цьому стають пташенята-злітки. Трапляння цього корму в них досягає в окремі роки 70% і більше.

Виключно важливе значення в харчуванні хижаків мають гризуни (миші, полівки, білки), багато з яких здатні давати спалахи масового розмноження. Можна, мабуть, навіть стверджувати, що дрібні гризуни служать основним кормом для абсолютної більшості лісових хижих тварин.

Великі звірі-дендрофаги стають здобиччю ведмедів, вовків та інших великих хижаків лісу. Для ведмедів хижацтво – єдиний спосіб пережити неврожайні роки дуба, ягідників. Голодний ведмідь з'їдає до 40-50 кг м'яса на добу.

Вовк – типовий хижак, що володіє силою і великою витривалістю. Полює він на всіх тварин, яких здатний подужати (від лісової полівки до лося). Але у нього є й улюблена здобич: у лісостепу – козуля; у степах – сайгаки і джейрани. Під час полювання на велику жертву він відбирає насамперед молодих або старих, хворих і ослаблених особин. Полюють вовки групами. Це ненажерливі й в окремих регіонах численні хижаки. Тому регулювання їхньої чисельності має бути обов'язковим.

1.3. Особливості полювання та відстрілу хижих тварин

В Україні дозволили "санітарне полювання" на хижих тварин, аби врегулювати зростання кількості хижаків і випадків сказу в регіонах, український уряд дозволив "санітарне полювання" з обмеженнями та обов'язковим лабораторним дослідженням усіх впольованих тварин.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони біорізноманіття» відстріл та відлов вовків, бродячих собак і котів, сірих ворон здійснюються мисливцями під час полювання на інші види мисливських тварин (Частина перша статті 33 із змінами, внесеними згідно із Законами [31]).

Відстріл та відлов перелічених тварин, а також вовка і лисиці не в мисливський сезон або в заборонених для полювання місцях здійснюються мисливцями за дозволом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, а в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду – за дозволом обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій, за письмовою заявою користувача мисливських угідь.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, і користувачі мисливських угідь можуть безоплатно забезпечувати мисливців, які добувають зазначених тварин, набоями та іншим необхідним спорядженням.

Добування вовків, лисиць, єнотовидних собак, бродячих собак і котів, сірих ворон належить до службових обов'язків працівників, уповноважених здійснювати охорону мисливських угідь, і здійснюється без спеціального на це дозволу протягом року.

Добування мисливських тварин для наукових цілей, переселення в нові місця перебування, а також збирання пташиних яєць здійснюються протягом року за дозволами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, які видаються у встановленому ним порядку.

РОЗДІЛ 2

УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мисливські угіддя області нерівнозначні, є продуктивніші, наприклад лісові, і є менш продуктивні – це польові та водно-болотні.

За даними Сумського обласного управління лісового та мисливського господарства площа мисливських угідь наданих у користування державним підприємствам складає 237,8 тис. гектарів, що становить біля 12% мисливських угідь області [12].

Веденням мисливського господарства займається 11 державних лісогосподарських підприємств та одне державне мисливське господарство («Суми»). У сфері ведення мисливського господарства на підприємствах управління задіяні біля 70 спеціалістів, із них 13 державні мисливствознавці. Загальні витрати на ведення мисливського господарства майже вдвічі перевищують надходження від мисливсько-господарської діяльності.

Стан охорони мисливських угідь від браконьєрства є основним стримуючим фактором розвитку мисливського господарства. Чисельність основних видів мисливських тварин за останні роки в мисливських угіддях господарств стабільна. У 2021 році чисельність основних видів мисливських тварин істотних змін у порівнянні з 2020 роком не зазнала.

За ліцензіями полювання здійснювалось на копитних мисливських тварин (олень благородний, олень плямистий, козуля, кабан) в межах затвердженого ліміту добування та за відстрільними картками на хутрових звірів.

Із 58 виданих ліцензій на оленя благородного добуто 33, не використано ліцензій – 1. По оленю плямистому видано 6, добуто – 4, не використано – 2. По кабану видано 158, добуто – 99, не використано – 5. По козулі видано 425, добуто – 397, не використано – 12. Несприятливі погодні умови, відсутність попиту на відлов тварин стали основними причинами невикористання лімітів. У 2021 році виявлено 399 фактів браконьєрства [29].

Державною екологічною інспекцією у Сумській області за січень-грудень 2021 року було проведено 39 перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства щодо ведення мисливського господарства та полювання.

Всього складено 112 протоколів про адміністративні правопорушення, з них браконьєрство – 95. До адміністративної відповідальності притягнуто 126 осіб (у тому числі одне попередження) на загальну суму штрафів 52,568 тис. гривень, з яких стягнуто 42,198 тис. гривень (браконьєрство – притягнуто 109 осіб на суму 44,098 тис. гривень, стягнуто – 37,213 тис. гривень).

Загальна сума розрахованих збитків склала 160 тис. гривень (браконьєрство – 32 тис. гривень). Пред'явлено 2 претензії на суму 160,00 тис. гривень. Матеріали за 4 фактами передано до правоохоронних органів, з яких 3 з ознаками кримінального правопорушення.

У ході проведення перевірок суб'єктів господарювання виявлені основні порушення:

- не проводиться санітарно-ветеринарна експертиза, не проводиться селекційний та вибірково-діагностичний відстріл з метою уточнення протиепізоотичної ситуації: Путивльська РО УТМР, Глухівська РО УТМР, 72 ТОВ СМГ «Бобрицьке», ТОВ «Свига» ГО «Пуща Кочубея», ТОВ «ПТ «Корені»;

- не проводяться комплексні заходи щодо викладки спеціальних препаратів (дегельмінтизація): Липоводолинська РО УТМР, Недригайлівська РО УТМР, Білопільська РО УТМР, Буринська РОУТМР, Глухівська РО УТМР, ДП «Кролевецьке ЛМГ»;

- не створено егерську службу для охорони угідь: Тростянецька РО УТМР, Липоводолинська РО УТМР, Недригайлівська РО УТМР, Білопільська РО УТМР, Буринська РО УТМР, Глухівська РО УТМР, ТОВ СМГ «Бобрицьке», ТОВ «Свига» ГО «Пуща Кочубея», ТОВ «ПТ «Корені»;

- відносини між власниками або користувачами земельних ділянок і користувачами мисливських угідь відповідними договорами не врегульовані: Тростянецька РО УТМР, Липоводолинська РО УТМР, Недригайлівська РО УТМР, Шосткинська РО УТМР, Білопільська РО УТМР, Буринська РО УТМР, Глухівська РО УТМР, Путивльська РО УТМР;

- поголів'я мисливських тварин біотехнічними спорудами не забезпечено в достатній кількості: Кролевецька РО УТМР, Недригайлівська РО УТМР, Шосткинська РО УТМР, Білопільська РО УТМР, Буринська РО УТМР;

- інформаційні знаки та межові аншлаги мають пошкодження та потребують поновлення: Кролевецька РО УТМР, Шосткинська РО УТМР;

- не проводяться комплексні заходи, спрямовані на охорону, штучне відтворення, розселення та акліматизацію мисливських тварин, збереження і поліпшення середовища їх перебування: Липоводолинська РО УТМР, Недригайлівська РО УТМР, Білопільська РО УТМР, Буринська РО УТМР, Глухівська РО УТМР, Путивльська РО УТМР;

- не створюються кормові поля в достатній кількості, захисні посіви, захисні посадки чагарників (ремізи) відсутні: Липоводолинська РО УТМР, Недригайлівська РО УТМР, Білопільська РО УТМР, Буринська РО УТМР, Глухівська РО УТМР;

- допущено перевищення пропускнуої спроможності мисливських угідь господарства в сезон полювання: Липоводолинська РО УТМР, Недригайлівська РО УТМР, Глухівська РО УТМР;

- відстрільні картки мисливцями після закінчення полювання в повному обсязі не повертаються: Липоводолинська РО УТМР, Недригайлівська РО УТМР, Глухівська РО УТМР;

- не розроблений режим охорони, відсутня картографія поселень та місць перебування тварин занесених до Червоної книги України і включених до переліку видів тварин, які підлягають особливій охороні:

Липоводолинська РО УТМР, Недригайлівська РО УТМР, Білопільська РО УТМР, Буринська РО УТМР;

- відсутні картографічні матеріали на фактично існуючу площу мисливських угідь згідно корегованих матеріалів мисливського впорядкування: Шосткинська РО УТМР;

- відтворювальні ділянки наказом користувача мисливських угідь визначені, але не погоджені користувачами чи власниками земельних 73 ділянок та спеціально уповноваженим органом у сфері мисливського господарства та полювання: Білопільська РО УТМР, Буринська РО УТМР, Глухівська РО УТМР, Путивльська РО УТМР, ТОВ СМГ «Бобрицьке», ТОВ «Свига» ГО «Пуца Кочубея»;

- умови ведення мисливського господарства, визначені у типовому договорі, не дотримуються: Глухівська РОУТМР, Путивльська РО УТМР. Також, Краснопільською РО УТМР не було допущено державних інспекторів до проведення планової перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства.

За період 2020-2024 рр. проведено перевірки контролю виконання припису Недригайлівською РО УТМР, Липоводолинською РО УТМР, Шосткинською РО УТМР, Кролевецькою РО УТМР, Тростянецькою РО УТМР, Буринською РО УТМР, Білопільською РО УТМР, Путивльською РО УТМР, ТОВ МРГ «Ліси Сумщини», ТОВ СМГ «Бобрицьке», Краснопільською РО УТМР, ТОВ «Свига», ГО «Пуца Кочубея», ДП «Кролевецьке ЛМ». До адміністративної відповідальності за невиконання приписів притягнуто 9 осіб на суму 2,210 тис. гривень. Також слід зазначити, що Глухівською РО УТМР не було допущено державних інспекторів до проведення позапланової перевірки контролю виконання припису. За фактом недопуску Інспекцією передано матеріали до правоохоронних органів, на голову Глухівської РО УТМР складено протокол за ст.188-5 на суму 765 гривень.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

З початку повномасштабного вторгнення московії на територію України відбулося чимало змін у нашому житті. Війна зруйнувала не тільки людські долі, а повністю змінила загальні устої життя суспільства і мисливських господарств зокрема. У зв'язку з війною Сумська обласна військова адміністрація своїм наказом від 08.08.2022 №154/22 «Про встановлення обмежень щодо проведення полювання та регулювання питань мисливства в період воєнного стану на території Сумської області» заборонила полювання на усій території області до припинення дії або скасування воєнного стану в Україні за винятком регулювання чисельності окремих мисливських видів звірів з дотриманням чинного законодавства України.

Регулювання чисельності хижих мисливських видів тварин є крайнім заходом, який необхідний для того, щоб зупинити надмірне зростання окремих видів хижих тварин, які є потенційно небезпечними носіями заразних хвороб спільних, як для тварин, так і для людей. Ці тварини з початком повномасштабного вторгнення росії на територію України втратили страх перед людиною, розумні, гуртуються в зграї і завдають шкоду мисливському господарству. Блукаючи навколо населених пунктів, становлять особливу небезпеку для дітей та одиноких мешканців.

Чисельність популяції хижих тварин потребує регулярного обліку. Аналіз поголів'я хижих на території європейської частини колишнього СРСР був зроблений у кінці 60-х початку 80-х років [1, 2]. Повільний ріст чисельності хутрових звірів спостерігався лише до 2009 року [3].

В Україні внаслідок тривалого неконтрольованого використання мисливських ресурсів, інтенсивної господарської діяльності, погіршення умов існування дичини, браконьєрства, а також відсутності достатньої кількості

фахівців, чисельність мисливських тварин є значно меншою, ніж у європейських країнах [4].

Щільність популяцій лисиці завжди була вище в Центральній, Західній і Східно-Західній Україні. Найвища чисельність хутрових звірів у Харківській (268,8ос./1000га), Запорізькій (65,5ос./1000га) і Донецькій (64,9ос./1000га) областях завдяки високій щільності лиса рудого [5]. Аналіз просторово-часової динаміки щільності лисиці дозволяє зробити висновок, що за період 1970–2012 ррр. найбільша щільність спостерігалася в лісостеповій зоні і на заході степової зони України. Зараз лисиця розподілена по території України відносно рівномірно, популяція її стабільна [6–8]. У популяції лисиці спостерігалися неперіодичні коливання чисельності. Період 1970–2015 років характеризувався загальною тенденцією до скорочення поголів'я хижака [9–15].

На початку 2000-х років у Луганській області було проведено дослідження харчового раціону вовка та особливості його розповсюдження на території цієї адміністративної одиниці [16]. Чисельність вовка на території України у ХХ ст. характеризувалася певною амплітудою коливань, що були спричинені, зокрема економічними та соціальними умовами. Останні 15 років існує тенденція до зростання. Про процвітання виду можна також судити з його експансії на території, де вид не реєстрували останні десятиріччя. У багатьох районах Вінницької, Тернопільської, Донецької, Львівської областей, де вовка раніше не реєстрували або фіксували заходи окремих особин, нині з року в рік відбувається розмноження [17–19]. Також проводився порівняльний аналіз популяцій хижих тварин різних регіонів України [20–21] з визначенням аспектів хижацтва вовка в окремих лісомисливських областях [22].

Нині питання шкідливості хижаків у наукових колах є відкритим для дискусій. Наразі стає актуальним розв'язання завдання управління чисельністю хижаків, зокрема вовків і лисиць, насамперед у окремих випадках у межах певних територій. Отже, можемо відмітити, що аналіз

популяції хижих ссавців було зроблено або по Україні загалом, або по одиничним видам на окремих територіях східних областей.

За результатами статистичних даних Головного управління статистики у Сумській області кількість мисливських копитних тварин становить 8,2 тис. голів, хутрових 65,1 тис. гол та пернатої дичини – 307,2 тис. гол. (станом на 2020 рік).

Хижі ссавці в окрему мисливську групу не виділені, вони включені до категорії хутрових звірів. Видовий склад цієї категорії мисливських тварин наведено в таблиці 3.1

Таблиця 3.1

Видовий склад хижих мисливських тварин в Сумській області

№	Назва виду	Родина
1	Лисиця звичайна	<i>Псові</i>
2	Вовк сірий	<i>Псові</i>
3	Єнотовидний собака	<i>Псові</i>
4	Шакал звичайний	<i>Псові</i>
5	Норка вільна	<i>Куницеві</i>
6	Норка американська	<i>Куницеві</i>
7	Борсук європейський	<i>Куницеві</i>
8	Видра європейська	<i>Куницеві</i>
9	Куниця кам'яна	<i>Куницеві</i>
10	Куниця лісова	<i>Куницеві</i>
11	Тхір чорний	<i>Куницеві</i>
12	Горностай	<i>Куницеві</i>
13	Рись євразійська	<i>Котові</i>
14	Кіт лісовий	<i>Котові</i>
15	Ведмідь бурий	<i>Ведмедеві</i>

За результатами статистичних даних група мисливських хижих тварин складається з 15 видів, серед яких найбільш чисельною є родина Куницеві (8

видів), на другому місці Псові (4 види) на третьому – котові (2 види) і одним видом представлена родина Ведмедеві.

Розподіл видів за родинами представлено на діаграмі (рис. 3.1).

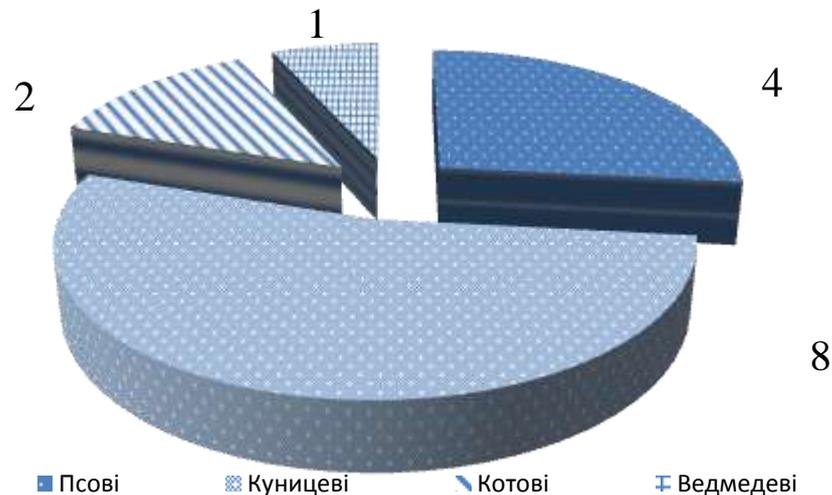

Рис. 3.1. Розподіл видів хижих мисливських тварин за родинами, шт.

До основних економічно цінних видів хижих тварин, які традиційно є об'єктами полювання у мисливській галузі народного господарства Сумської області, належить вовк сірий (*Canis lupus L.*), лис звичайний (*Vulpes vulpes L.*), собака єнотоподібний (*Nyctereutes procyonoides Gray*), який був інтродукований у 60-ті роки минулого століття [2].

За даними Державного комітету статистики України в період 1978–2000 років найбільша чисельність лисиці на території України спостерігалася в 1999 та 2000 роках (126900 та 116650 голів) [26–29]. У період 2000–2014 рр. відбулося різке зменшення популяції лисиць понад 50 %, що, на нашу думку, зумовлено незаконним полюванням [29].

Аналізуючи динаміку чисельності лисиці звичайної на території Сумської області за останні три роки можна зробити висновок про стрімке зростання чисельності популяції виду в лісових угіддях філій Північного лісового офісу ДП Ліси України.

Таблиця 3.2

Чисельність популяції лисиці на території лісомисливських господарств Сумської області (філії ДП Ліси України)

Назва філії	Рік			Середнє за 3 роки
	2021	2022	2023	
Конотопське ЛГ	47	51	75	57,7
Краснопільське ЛГ	36	46	170	84,0
Лебединське ЛГ	23	23	35	27,0
Охтирське ЛГ	15	15	76	35,3
Свеське ЛГ	15	13	23	17,0
Сумське ЛГ	1	1	9	3,7
Тростянецьке ЛГ	1	14	34	16,3
Шосткинське ЛГ	12	12	15	13,0

Найбільша популяція лисиці звичайної знаходиться в лісових угіддях філії Краснопільське лісове господарство, яка нараховує в середньому за 3 роки 84 особини. Станом на 2023 рік – 170 особин. Найменша чисельність встановлена в Сумському лісовому господарстві і за результатами обліку налічує 9 особин у 2023 році з середньою чисельністю 3,7 особини. Розподіл чисельності виду по лісовим господарствам Сумської області представлено на графіку 3.2

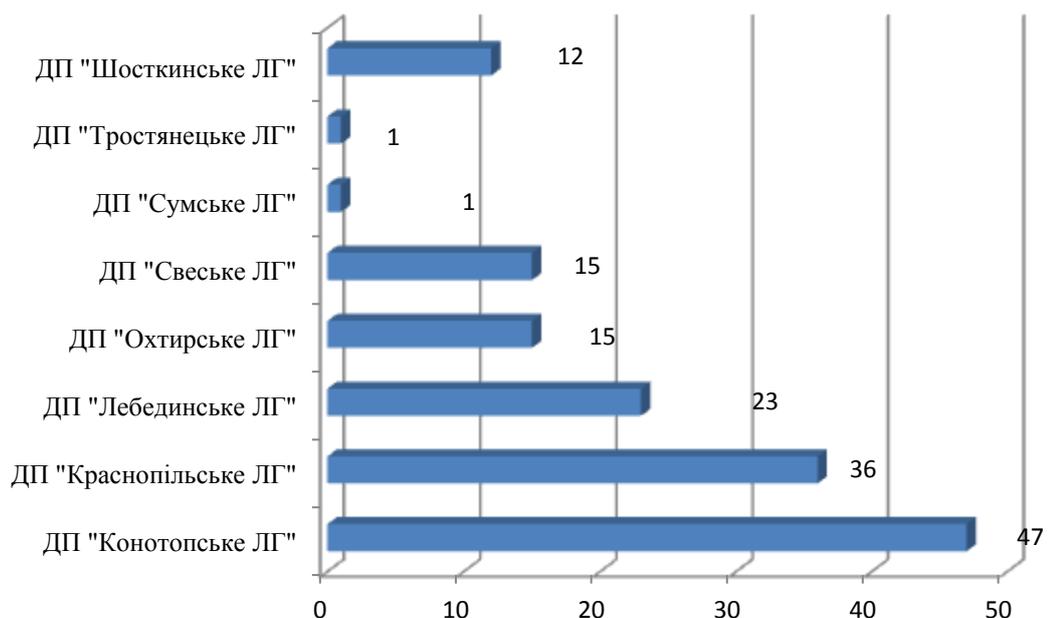

Рис. 3.2. Розподіл чисельності лисиці звичайної по лісовим господарствам Сумської області

Загальна характеристика виду лисиці звичайної наведена в таблиці 3.3

Таблиця 3.3

Мисливська карточка лисиці звичайної

Мисливський статус	Охоронний статус
<p>Категорія: мисливський звір (хутрова дичина) Статус полювання на лисицю : дозволено Сезон полювання на лисицю : 15 жовтня – лютий (включно) Дозвіл: відстрільна картка Ліміт відстрілу: згідно норм встановлених на сезон полювання (держ. органи лісового господарства) Добування: дріб №0-0000 Трофей: хутро</p>	<p>Статус в Україні: місцевий Штраф за незаконне добування мисливського виду (за 1 голову): 1000 (грн.) Охоронний статус в Україні: звичайний вид Червонокнижна категорія: не внесений Штраф за знищення червонокнижного виду (за 1 голову): цей штраф не розповсюджується (грн.) Міжнародний охоронний статус: найменший ризик</p>
Поширення, біотопи, активність	Чисельність, вороги, хвороби
<p>Поширення в Україні: вся територія країни Улюблені біотопи в Україні: різноманітні ландшафти, включаючи чагарники, ліси, поля, степи, яри, балки, долини річок, луки; часто зустрічається у розріджених лісах, узліссях, дібровах, борах, берегових зонах рік з хорошою кормовою базою; риє нори або оселяється в борсучих; досить часто зустрічається неподалік населених пунктів Спосіб життя : осілий Річна активність : активний протягом року Денна активність : денний (пік активності ранок і вечір)</p>	<p>Чисельність : досить чисельний (на гектар) Вороги : собаки, вовки, степові орли, великі підорлики, беркути та пугачі Паразити : близько 20 видів гельмінтів (собачий ціп'як, аскариди); собачі кліщі, блохи Хвороби : сказ, короста, чумка, енцефаліт Негативні фактори : зниження чисельності гризунів (в окремі роки)</p>

Аналізуючи динаміку чисельності вовка сірого на території Сумської області за 2021-2023 рр. можна зробити висновок про різке зниження чисельності популяції виду в лісових угіддях філій Сумської області.

Найбільша чисельність популяції вовка сірого була відмічена у 2021 році і налічувала 66 особин. Найчастіше вид зустрічався в угіддях Конопського лісового господарства (36 особин) та Краснопільського ЛГ (15 особин) та Лебединського ЛГ. Станом на 2022 рік вовк сірий зустрічався лише у Шосткінському ЛГ в кількості 3 особин. В 2023 році його чисельність в даному регіоні зросла до 5 та було зафіксовано 6 представників даного виду

в угіддях Лебединського (1 особина) та Шосткінського (5 особин) лісових господарств.

На рис. 3.3. представлено розподіл частоти трапляння виду вовка сірого в лісових угіддях Сумської області.

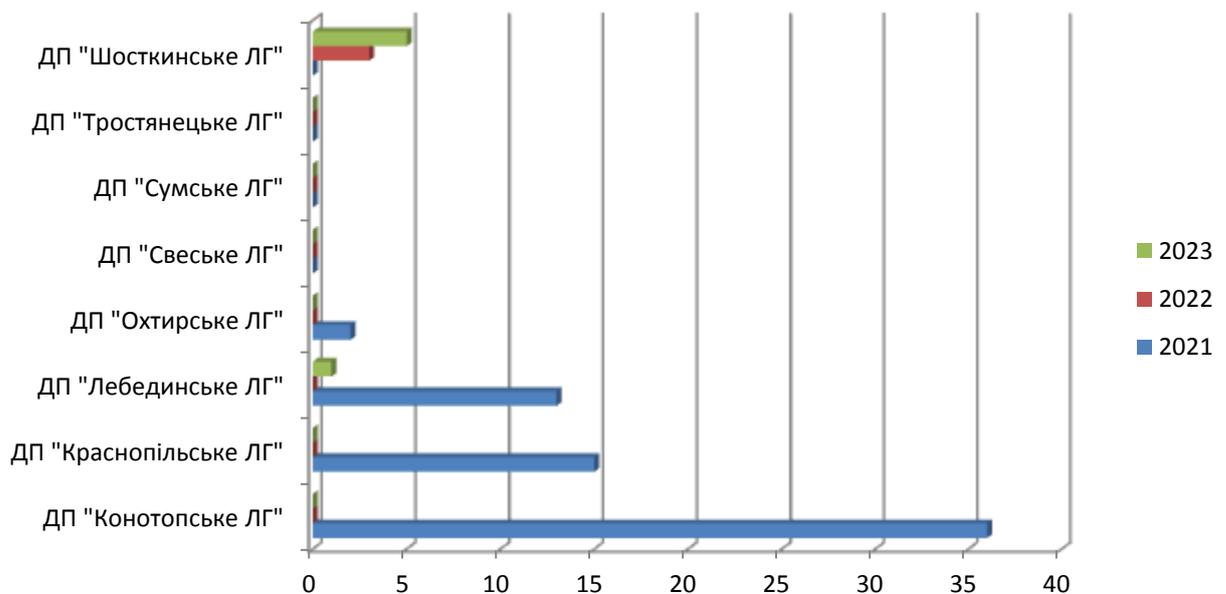

Рис. 3.3. Розподіл чисельності вовка сірого в лісових угіддях Сумської області, голів

Загальна характеристика виду вовка сірого наведена в таблиці 3.4

Таблиця 3.4

Мисливська карточка вовка сірого

Мисливський статус	Охоронний статус
1	2
<p>Категорія: мисливський звір (хутрова дичина)</p> <p>Статус полювання на вовка : дозволено</p> <p>Сезон полювання на вовка : цілий рік</p> <p>Дозвіл: відстрільна картка</p> <p>Ліміт відстрілу: не лімітована</p> <p>Добування: мілка картеч</p> <p>Трофей: хутро</p>	<p>Статус в Україні: місцевий</p> <p>Штраф за незаконне добування мисливського виду (за 1 голову): 2000 (грн.)</p> <p>Охоронний статус в Україні: звичайний вид</p> <p>Червонокнижна категорія: не внесений</p> <p>Штраф за знищення червонокнижного виду (за 1 голову): цей штраф не розповсюджується (грн.)</p> <p>Міжнародний охоронний статус: найменший ризик</p>

1	1
Поширення, біотопи, активність	Чисельність, вороги, хвороби
<p>Поширення в Україні: вся територія країни</p> <p>Улюблені біотопи в Україні: оселяється в лісових екосистемах, чагарникових заростях з вирубками, ярах, у балках, на болотах з густим очеретом; влаштовує лігва, іноді використовує борсучі і лисячі нори</p> <p>Спосіб життя : осілий; бродячий (вересень-листопад)</p> <p>Річна активність : активний протягом року</p> <p>Денна активність : сутінковий і нічний (переважно); денний (рідко)</p>	<p>Чисельність : загальна чисельність низька (на гектар)</p> <p>Вороги : природних ворогів не має</p> <p>Паразити : близько 18 видів гельмінтів (собачий ціп'як, аскариди, трихінела); собачі кліщі, блохи</p> <p>Хвороби : сказ</p> <p>Негативні фактори : знищення на протязі року</p>

Аналізуючи динаміку чисельності єнотовидної собаки на території Сумської області за 2021-2023 рр. можна зробити висновок про збільшення чисельності популяції виду в лісових угіддях філій Сумської області.

На рис. 3.4. представлено розподіл частоти трапляння виду єнотовидної собаки в лісових угіддях Сумської області.

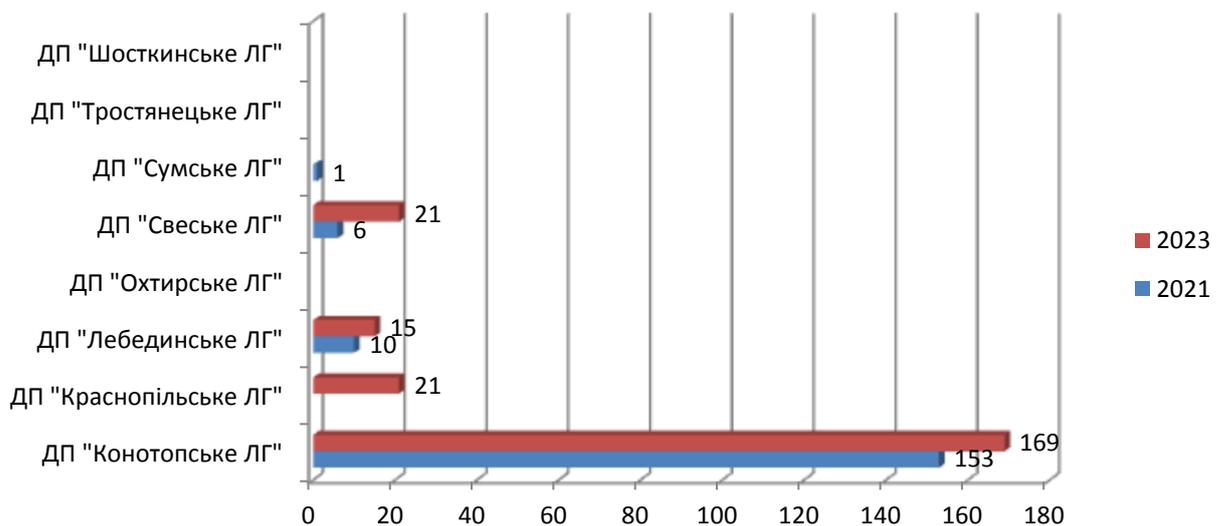

Рис. 3.4. Розподіл чисельності єнотовидної собаки в лісових угіддях Сумської області, голів

Загальні статистичні дані свідчать, що загальна чисельність популяції єнотовидної собаки в лісових угіддях Сумської області у 2021 році становила

170 особин, а у 2023 році – 226 особин. Дані за 2022 рік відсутні. Отже збільшення популяції становить 56 голів. Загальна характеристика виду єнотовидної собаки наведена в таблиці 3.5

Таблиця 3.5

Мисливська карточка єнотовидної собаки

Мисливський статус	Охоронний статус
<p>Категорія: мисливський звір (хутрова дичина) Статус полювання на єнотовидну собаку: дозволено Сезон полювання на єнотовидну собаку: 15 жовтня – лютий (включно) Дозвіл: відстрільна картка Ліміт відстрілу: згідно норм встановлених на сезон полювання (держ. органи лісового господарства) Добування: дріб №0-0000 Трофей: хутро</p>	<p>Статус в Україні: інтродукований Штраф за незаконне добування мисливського виду (за 1 голову): 1000 (грн.) Охоронний статус в Україні: звичайний вид Червонокнижна категорія: не внесений Штраф за знищення червонокнижного виду (за 1 голову): цей штраф не розповсюджується (грн.) Міжнародний охоронний статус: найменший ризик</p>
<p>Поширення, біотопи, активність</p> <p>Поширення в Україні: 20 областей Улюблені біотопи в Україні: змішані ліси з густим підліском, узбережжя озер, заболочені долини рік; часто зустрічається у байрачних і долинних лісах, невеликих перелісках по долинах річок, високотравних порослих чагарниками луках; уникає місця з суцільними одноманітними лісовими масивами; влаштовує лігва під корінням дерев, у хащах чагарників, іноді у копицях соломи Спосіб життя: осілий Річна активність: активний протягом року (у холодні зими може впадати в «зимовий сон», а під час відлиг виходити на полювання) Денна активність: переважно нічний</p>	<p>Чисельність, вороги, хвороби</p> <p>Чисельність: загальна чисельність низька (на гектар) Вороги: вовк Паразити: близько 27 видів гельмінтів, гамазові та іксодові кліщі Хвороби: сказ, туляремія, піроплазмоз Негативні фактори: надмірний промисел</p>

Аналізуючи динаміку чисельності борсука звичайного на території Сумської області за останні три роки можна зробити висновок про зростання чисельності популяції виду в лісових угіддях філій Північного лісового офісу ДП Ліси України (рис. 3.5).

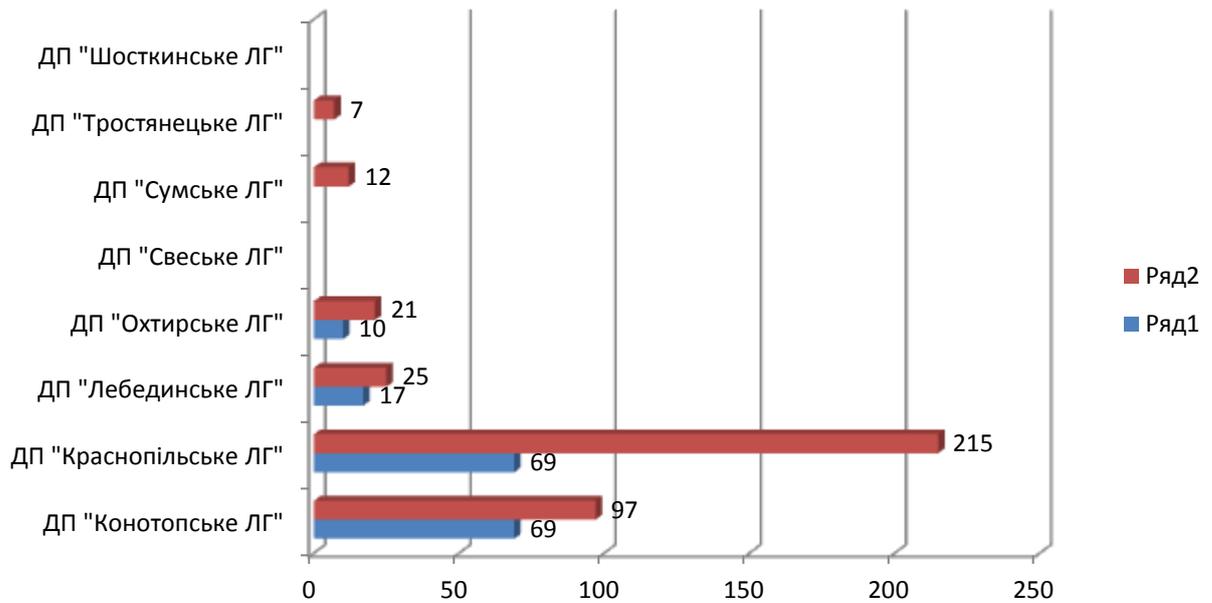

Рис. 3.5. Розподіл чисельності борсука звичайного в лісових угіддях Сумської області (ряд 1 – 2021 р, ряд 2 – 2023 р.), голів

Загальні статистичні дані свідчать, що загальна чисельність популяції борсука звичайного в лісових угіддях Сумської області у 2021 році становила 165 особин, а у 2023 році – 377 особин. Дані за 2022 рік відсутні. Отже збільшення популяції становить 212 особин.

Загальна характеристика борсука звичайного наведена в таблиці 3.6.

Таблиця 3.5

Мисливська карточка борсука звичайного

Мисливський статус	Охоронний статус
1	2
<p>Категорія: мисливський звір (хутрова дичина)</p> <p>Статус полювання на борсука : дозволено</p> <p>Сезон полювання на борсука : жовтень – листопад</p> <p>Дозвіл: ліцензія</p> <p>Ліміт відстрілу: згідно норм встановлених на сезон полювання (держ. органи лісового господарства)</p> <p>Добування: дріб №1-2</p> <p>Трофей: хутро, жир</p>	<p>Статус в Україні: місцевий</p> <p>Штраф за незаконне добування мисливського виду (за 1 голову): 8000 (грн.)</p> <p>Охоронний статус в Україні: звичайний вид</p> <p>Червонокнижна категорія: не внесений</p> <p>Штраф за знищення червонокнижного виду (за 1 голову): цей штраф не розповсюджується (грн.)</p> <p>Міжнародний охоронний статус: найменший ризик</p>

Продовження таблиці 3.6

1	2
Поширення, біотопи, активність	Чисельність, вороги, хвороби
<p>Поширення в Україні: вся територія країни (найменше у Криму та Азовському регіоні)</p> <p>Улюблені біотопи в Україні: острівні, байрачні і заплавні ліси, лісосмуги, штучні лісові насадження, урвища, яри, вкриті чагарниками балки, кар'єри, схили уздовж річок, шипшиною, порослі терном, грушою; активно мітить територію підхвостовою залозою</p> <p>Спосіб життя : осілий</p> <p>Річна активність : взимку впадає в сплячку (з кінця листопада-грудня до середини березня)</p> <p>Денна активність : сутінковий</p>	<p>Чисельність : 0,001–0,006 (на гектар)</p> <p>Вороги : ворогів мало</p> <p>Паразити : близько 15 видів ектопаразитів та 28 видів гельмінтів</p> <p>Хвороби : сказ, сибірка, короста, туберкульоз</p> <p>Негативні фактори : надмірне вирубування лісів, забруднення пестицидами та отрутохімікатами, браконьєрство</p>

Аналізуючи динаміку чисельності видри європейської на території Сумської області за останні три роки можна зробити висновок про значне зменшення популяції виду в лісових угіддях філій Північного лісового офісу ДП Ліси України (рис. 3.6).

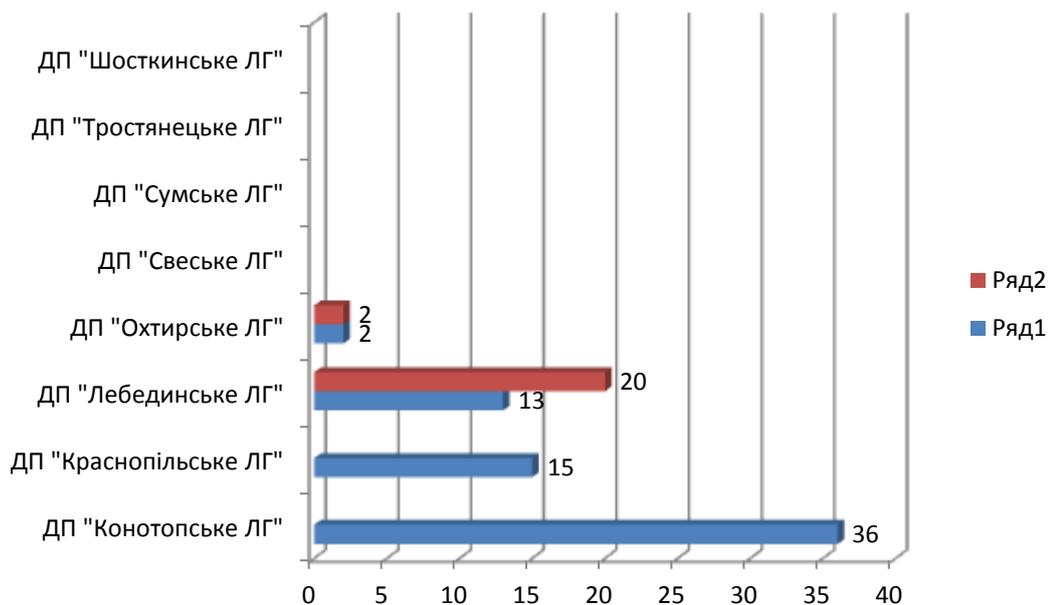

Рис. 3.6. Розподіл чисельності видри європейської в лісових угіддях Сумської області (ряд 1 – 2021 р, ряд 2 – 2023 р.), голів

Видра європейська зустрічалася у 2021 році в угіддях Охтирського, Лебединського, Краснопільського та Контопському лісових господарства в загальній кількості 66 голів. У 2023 році вид спостерігали лише в Охтирському та Лебединському лісових господарствах загальною чисельністю популяції 22 особини.

Загальна характеристика видри європейської наведена в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Мисливська карточка видри європейської

Мисливський статус	Охоронний статус
<p>Категорія: мисливський звір (хутрова дичина) Статус полювання на видру: заборонено Сезон полювання на видру: полювання не ведеться Дозвіл: – Ліміт відстрілу: 0 Добування: дріб №0-1 Трофей: хутро</p>	<p>Статус в Україні: місцевий Штраф за незаконне добування мисливського виду (за 1 голову): цей штраф не розповсюджується (грн.) Охоронний статус в Україні: червонокнижний вид Червонокнижна категорія: неоцінений Штраф за знищення червонокнижного виду (за 1 голову): 10317 (грн.) Міжнародний охоронний статус: близький до загрозливого</p>
Поширення, біотопи, активність	Чисельність, вороги, хвороби
<p>Поширення в Україні: Полісся, Українські Карпати, Лісостеп Улюблені біотопи в Україні: напівводяна тварина, що населяє ріки, стариці, озера, лимани, ставки, перекази зі швидкою течією, заплавні озера, уникаючи берегів з піщаними косами; риє нори, вхід розташований під водою на глибині до 0,5 метра, іноді між кореннями дерев над водою; крім основної нори, влаштовує тимчасові сховища на відстані до 10 км від основної Спосіб життя: осілий Річна активність: активний протягом року Денна активність: сутінковий і нічний</p>	<p>Чисельність: загальна чисельність низька (на гектар) Вороги: на поверхні вовки, собаки і лисиці; під водою великі хижі риби (соми і щуки) Паразити: кліщі, гельмінти, спірохети Хвороби: – Негативні фактори: обміління, висихання та осушення річок, забруднення водойм, браконьєрство</p>

Аналізуючи динаміку чисельності куниці лісової на території Сумської області за останні три роки можна зробити висновок про стабільність популяції виду в лісових угіддях філій Північного лісового офісу ДП Ліси України (рис. 3.8).

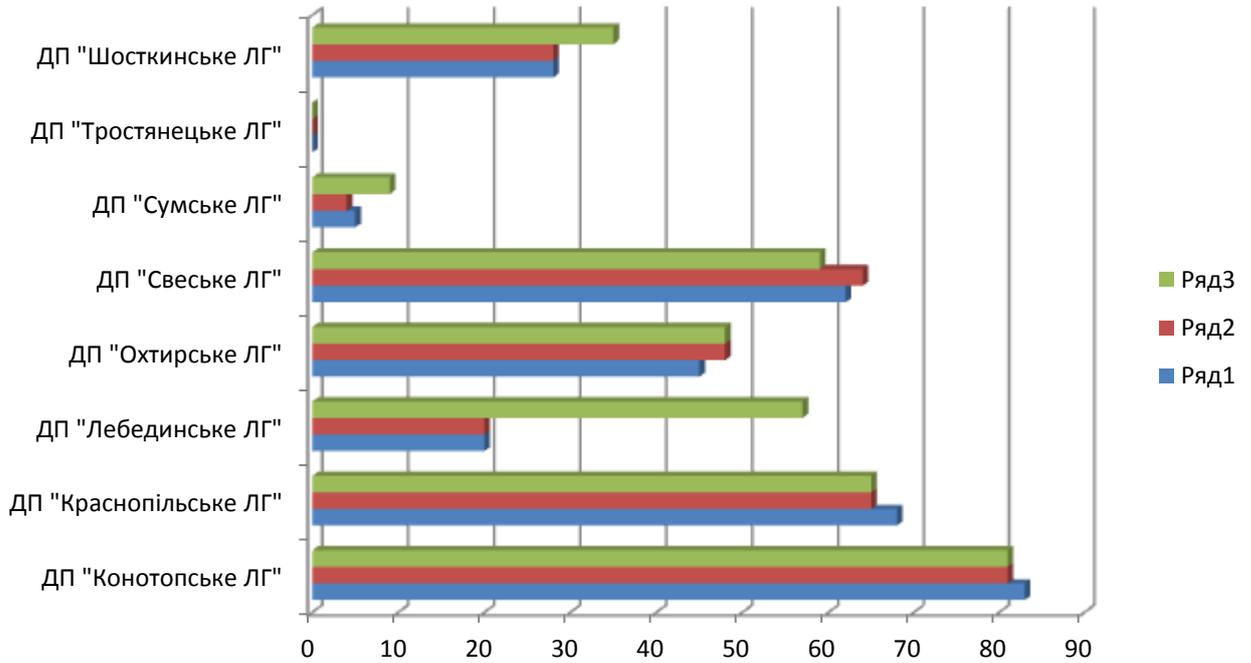

Рис. 3.7. Розподіл чисельності куниці лісової в лісових угіддях Сумської області (ряд 1 – 2021 р, ряд 2 – 2022 р., ряд 3 – 2023 р.), голів

Чисельність популяції куниці лісової в середньому становить 311-354 особини. Найбільша чисельність спостерігалася у 2023 році в угіддях Конотопського ЛГ (83-81 особини). Найменша популяція відмічена в Лебединському ЛГ. В угіддях Тростянецького ЛГ даний вид не зареєстрований. Загальна характеристика куниці лісової наведена в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8

Мисливська карточка куниці лісової

Мисливський статус	Охоронний статус
1	2
<p>Категорія: мисливський звір (хутрова дичина)</p> <p>Статус полювання на куницю лісову: дозволено</p> <p>Сезон полювання на куницю лісову: 15 жовтня – лютий (включно)</p> <p>Дозвіл: ліцензія</p> <p>Ліміт відстрілу: згідно лімітів затверджених на сезон полювання</p>	<p>Статус в Україні: місцевий</p> <p>Штраф за незаконне добування мисливського виду (за 1 голову): 6000 (грн.)</p> <p>Охоронний статус в Україні: звичайний вид</p> <p>Червонокнижна категорія: не внесений</p> <p>Штраф за знищення червонокнижного виду (за 1 голову): цей штраф не розповсюджується (грн.)</p>

Продовження таблиці 3.8

1	2
<i>Добування:</i> дріб №4-5 <i>Трофей:</i> хутро	<i>Міжнародний охоронний статус:</i> найменший ризик
Поширення, біотопи, активність	Чисельність, вороги, хвороби
<i>Поширення в Україні:</i> Полісся, Лісостеп <i>Улюблені біотопи в Україні:</i> старі листяні і хвойні ліси з великою кількістю бурелому і дупел <i>Спосіб життя :</i> осілий <i>Річна активність :</i> активний протягом року <i>Денна активність :</i> сутінковий і нічний	<i>Чисельність :</i> загальна чисельність низька (на гектар) <i>Вороги :</i> вовк, орел, пугач <i>Паразити :</i> близько 11 видів екто- та ендопаразитів <i>Хвороби :</i> – <i>Негативні фактори :</i> зменшення площ старих лісів що мають дуплисті дерева

Аналізуючи динаміку чисельності куниці кам'яної на території Сумської області за останні три роки можна зробити висновок про зростання популяції виду в лісових угіддях філій Північного лісового офісу ДП Ліси України (рис. 3.9).

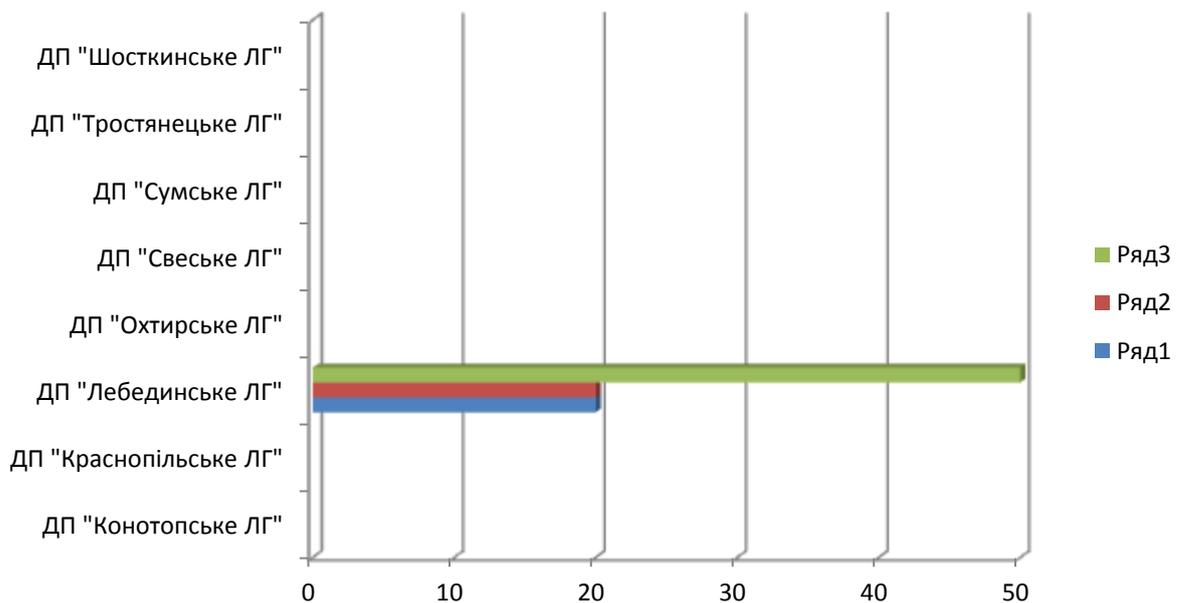

Рис. 3.8. Розподіл чисельності куниці кам'яної в лісових угіддях Сумської області (ряд 1 – 2021 р, ряд 2 – 2022 р., ряд 3 – 2023 р.), голів

Куниця кам'яна зустрічається в лісових угіддях лише Лебединського лісового господарства в кількості 20 осіб у 2021 та 2022 рр. У 2023 році її поголів'я зросло до 50 осіб.

Загальна характеристика куниці кам'яної наведена в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Мисливська карточка куниці кам'яної

Мисливський статус	Охоронний статус
<p>Категорія: мисливський звір (хутрова дичина) Статус полювання на куницю кам'яну: дозволено Сезон полювання на куницю кам'яну: 15 жовтня – лютий (включно) Дозвіл: відстрільна картка Ліміт відстрілу: згідно лімітів затверджених на сезон полювання (Мінекобезпеки) Добування: дріб №4-5 Трофей: хутро</p>	<p>Статус в Україні: місцевий Штраф за незаконне добування мисливського виду (за 1 голову): 6000 (грн.) Охоронний статус в Україні: звичайний вид Червонокнижна категорія: не внесений Штраф за знищення червонокнижного виду (за 1 голову): цей штраф не розповсюджується (грн.) Міжнародний охоронний статус: найменший ризик</p>
<p>Поширення, біотопи, активність</p> <p>Поширення в Україні: вся територія країни (крім степів Криму) Улюблені біотопи в Україні: заплавні і байрачні діброви, узлісся, парки, уривчасті береги, скелі, ущелини; у містах і селах: заводи, гідроспоруди, майстерні, горища Спосіб життя: осілий Річна активність: активний протягом року Денна активність: сутінковий і нічний (переважно); денний (рідко)</p>	<p>Чисельність, вороги, хвороби</p> <p>Чисельність: 0,004-0,0005 (на гектар) Вороги: вовк, орел, пугач, лис Паразити: кліщі і блохи; різноманітні ендопаразити Хвороби: усі хвороби хижих тварин Негативні фактори: застосування отрутохімкатів проти мишей і пацюків</p>

Аналізуючи динаміку чисельності горностаю на території Сумської області за останні три роки можна зробити висновок про зростання популяції виду в лісових угіддях філій Північного лісового офісу ДП Ліси України (рис. 3.10).

Вид зустрічається в угіддях трьох лісових господарств: Краснопільське, Охтирське та Лебединське. Загальна чисельність його зросла з 17 до 35 особин. Вид є малочисельним. Загальна характеристика представлена в таблиці 3.10.

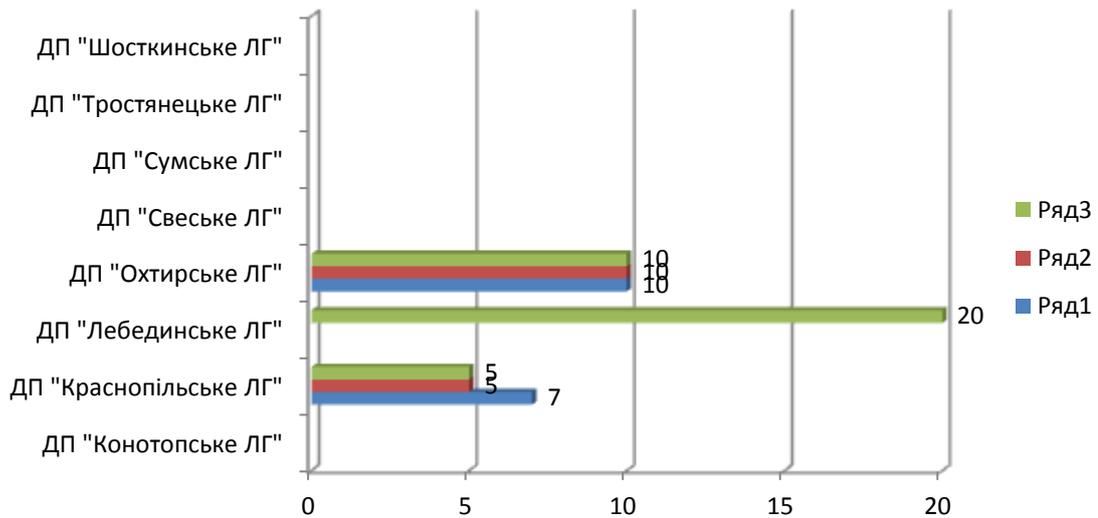

Рис. 3.9. Розподіл чисельності горностаю в лісових угіддях Сумської області (ряд 1 – 2021 р, ряд 2 – 2022 р., ряд 3 – 2023 р.), голів

Таблиця 3.10

Мисливська карточка горностаю

Мисливський статус	Охоронний статус
<p>Категорія: у минулому мисливський звір (хутрова дичина)</p> <p>Статус полювання на горностая : заборонено</p> <p>Сезон полювання на горностая : полювання не ведеться</p> <p>Дозвіл: –</p> <p>Ліміт відстрілу: 0</p> <p>Добування: самолови</p> <p>Трофей: зараз промислового значення немає, у минулому хутро</p>	<p>Статус в Україні: місцевий</p> <p>Штраф за незаконне добування мисливського виду (за 1 голову): цей штраф не розповсюджується (грн.)</p> <p>Охоронний статус в Україні: червонокнижний вид</p> <p>Червонокнижна категорія: неоцінений</p> <p>Штраф за знищення червонокнижного виду (за 1 голову): 701 (грн.)</p> <p>Міжнародний охоронний статус: найменший ризик</p>
<p>Поширення, біотопи, активність</p> <p>Поширення в Україні: вся територія країни (крім Криму та Азовського регіону)</p> <p>Улюблені біотопи в Україні: заплави, береги озер, річок, зарості очерету, чагарнику, байрачні діброви; взимку сховищ не влаштовує, використовуючи для відпочинку нори під сушняком, снігом, корінням дерев, а влітку нори гризунів чи дупла (сам рідко їх рідко)</p> <p>Спосіб життя : осілий</p> <p>Річна активність : активний протягом року</p> <p>Денна активність : сутінковий і нічний (переважно); денний (рідко взимку)</p>	<p>Чисельність, вороги, хвороби</p> <p>Чисельність : загальна чисельність низька (на гектар)</p> <p>Вороги : куниця, лисиця, тхори, сови, денні хижі птахи</p> <p>Паразити : близько 11 видів ектопаразитів та 18 видів ендопаразитів</p> <p>Хвороби : троглотрематоз, скребінгільоз, чума, сказ, туляремія, короста</p> <p>Негативні фактори : хвороби (гельмінтози) осушування, меліорації</p>

Загальний аналіз мисливської фауни хижих тварин, які мешкають на території лісових господарств Сумської області представлено на рис. 3.10.

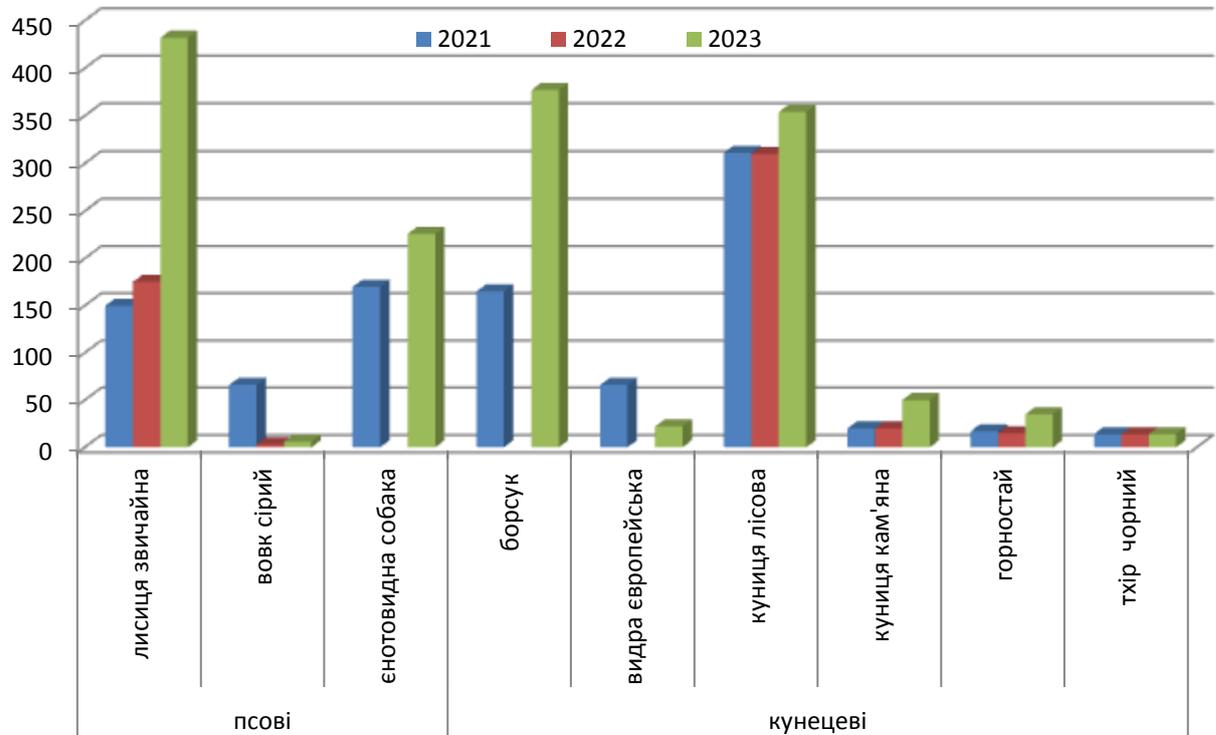

Рис. 3.10. Загальний аналіз мисливської фауни хижих тварин, які мешкають на території лісових господарств Сумської області

Хижі ссавці мисливської групи в лісових угіддях Сумської області за останні три роки представлені родинами Псові та Куницеви. Найбільша чисельність відмічена у лисиці звичайної, борсука звичайного та куниці лісової. Ведмедеві і Котові до статистичних відомостей не потрапили, що свідчить про їх мало чисельність або повну відсутність.

Серед досліджуваної фауни два види внесено до Червоної книги України, а саме горностай та видра європейська.

ВИСНОВКИ

За результатами проведених досліджень було зроблено наступні висновки:

1. Група мисливських хижих тварин складається з 15 видів, серед яких найбільш чисельною є родина Куницеві (8 видів), на другому місці Псові (4 види) на третьому – Котові (2 види) і одним видом представлена родина Ведмедеві.

2. Хижі ссавці мисливської групи в лісових угіддях Сумської області за останні три роки представлені родинами Псові та Куницеві. Найбільша чисельність відмічена у лисиці звичайної, борсука звичайного та куниці лісової. Ведмедеві і Котові до статистичних відомостей не потрапили, що свідчить про їх мало чисельність або повну відсутність.

3. Серед досліджуваної фауни два види внесено до Червоної книги України, а саме горностай та видра європейська.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башта А. Потіш Л.А. Ссавці Закарпатської області. Львів, 2007. 257 с.
2. Біологія лісових звірів і птахів / І.В. Делеган, І.І. Делеган, І.І. Делеган; за ред. канд. с.-г. наук І.В. Делегана. Львів: Поллі, 2005. 600 с.
3. Ведмідь М.М. Збільшення площі лісів в Україні: історія, стан та перспективи// Лісовий і мисливський журнал. 2006, № 1. С. 6–7.
4. Волох А.М. Великі ссавці Південної України в ХХ ст.(динаміка ареалів, чисельності, охорона та управління)/ Автореф. дис. ... д-ра наук. К., 2004. 35 с.
5. Делеган І.В. Концепція екологічно збалансованого ведення мисливського господарства в умовах Українських Карпат// Вісник Запорізьк. держ. ун-ту.: Біологічні науки. Запоріжжя, 2000, № 2. С. 196–204.
6. Делеган І.В., Делеган І.І., Делеган І.І. Біологія лісових птахів і звірів. Львів. Поллі. 2005. 600 с.
7. Ешмен С. Що таке агробіорізноманіття? / С. Ешмен, В. Придатко // Агробіорізноманіття України: теорія, методологія, індикатори, приклади. Кн. 1; під ред. О.О. Созінова, В.І. Придатка. К.: ЗАТ «Нічлава», 2005. С. 371–373.
8. Євтушевський М. Врятуємо цінних тварин// Лісовий і мисливський журнал. 2005, № 6. С. 28–29.
9. Євтушевський М.Н. Екологічні основи мисливствознавства та зоокультури в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора сільськогосподарських наук за спеціальністю 03.00.16 – екологія. Інститут агроекології і природокористування Національної академії аграрних наук, Київ, 2016 р. 370 с.
10. Жила С.М. Бурий ведмідь (*Ursus arctos* L.) в Українському Поліссі // Вестн. зоологии. 1997. Том 31, N 3. С. 77.

11. Жила С.М. Особливості просторової структури популяції вовка (*Canis lupus*) в Україні // Вісник Луган. держ. пед. ун-ту. 2002, № 1. С. 164–166.
12. Загороднюк І. В. Вищі таксони ссавців у сучасній фауні України: склад, номенклатура та видове багатство // Доповіді НАН України. 1998а. № 4. С. 180–186.
13. Загороднюк І. В. Вищі таксони ссавців у сучасній фауні України: склад, номенклатура та видове багатство // Доповіді НАН України. 1998. № 4. С. 180–186.
14. Загороднюк І. В. Ключі до визначення вищих таксонів ссавців України і суміжних країн та принципи їх побудови // Вестн. зоології. 1998б. Том 32, № 1-2. С. 126-150.
15. Загороднюк І. В. Систематичне положення таксона як критерій його вразливості // Доповіді НАН України. 2000. № 5. С. 180–186.
16. ЗАКОН УКРАЇНИ Про мисливське господарство та полювання URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JG1QW7LA?an=3>
17. Кількість мисливських тварин та їх добування. у Сумській області URL: <https://sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=1294&level=3>
18. Кістяківський О.Б., Корнеев О.П., Пащенко Ю.Й. Хребетні тварини Полісся // Нариси про природу і сільське господарство Українського Полісся. К.: 1955. С. 321–335.
19. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік). Київ: Мінекобезпеки України, 1998. 76 с.
20. Мерзлікін І. Р. Про вплив антропогенних факторів на стан ссавців Сумщини // Проблеми охорони і раціонального використання природних ресурсів Сумщини: Зб. наук. праць. Суми, 1992. С. 141–145.
21. Мерзлікін І. Р. Теріофауна Вакалівського стаціонару та його околиць // Вакалівщина: До 30-річчя біостаціонару Сумського педінституту: Зб. наук. праць. Суми, 1998. С. 135–148.
22. Мигулін О. О. Звірі УРСР (Матеріали до фауни). Київ, 1938. 428 с.

23. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України №313 “Про затвердження переліків видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ)” від 17 червня 2009 року. URL: http://search.ligazakon.ua/i_doc2.nsf/link1/ua/RE16643.html
24. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони біорізноманіття. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/323-19/#Text>
25. Про затвердження переліків видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ), наказ Мінприроди України № 313 від 17.06.2009 р.
26. Роженко М. В., Волох А. М. Поява шакала звичайного (*Canis aureus*) на півдні України // Вестник зоології. 2000. Том 34, № 1. С. 125–129.
27. Смаголь В.М., Гаврись Г.Г., Салганський О.О. Поширення та чисельність лося *Alces alces* (Mammalia, Artiodactyla), в Україні на початку XXI століття, Вестник зоології, № 2, 2012. С. 161–166.
28. Сокур І. Т. Історичні зміни та використання фауни ссавців України. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. 84 с.
29. Стан і ведення мисливського господарства. РЕГІОНАЛЬНА ДОПОВІДЬ про стан навколишнього природного середовища в Сумській області у 2021 році. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Regionalna-dopovid-Sumska-ODA-2021.pdf>
30. Статистичний щорічник України, 2023. К., ТОВ «Август-Трейд», С. 185.
31. Федюшко М.П. Індикатори стану асоційованого агробіорізноманіття. Наукові доповіді НУБіП. 2011. 5 (27). URL: http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/Nd/2011_5/11fmp.pdf
32. Шквиря М.Г. Особливості поширення та поведінки вовка в Україні. Вісник зоології: зб. наук.-техн. праць. 2008. Т. 42, № 2. С. 143–152.
33. Jamrozy G., Tomek A. Zoologia dla lesnikow. Krakow, 1990. 240 s.

34. Jędrzejewska B., Jędrzejewski W. Ekologia zwierząt drapieżnych Puszczy Białowieskiej. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa, 2001. 461 s.
35. Jędrzejewski W., Nowak S., Kurek R., Mysłaek R.W., Stachura K. Zwierzęta a drogi. Metody ograniczania negatywnego wpływu dróg na populacje dzikich zwierząt. Zakład Badania Ssaków Polskiej Akademii Nauk. Białowieża. 2004. 83 s.